

УДК 351.74(477)

Є. О. ГІДА,кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії внутрішніх справ

КОНЦЕПЦІЯ «ОПТИМАЛЬНОЇ» МІЛІЦІЇ

Проаналізовано основні завдання міліції відповідно до чинного законодавства України. Визначено принципи, якими має керуватись співробітник міліції при виконанні своїх професійних обов'язків. Запропоновано перелік навичок, що мають прищеплюватись працівникам міліції в процесі їх підготовки.

Працівник міліції має бути співчутливим, ввічливим та поблажливим, діяти неупереджено, поважати права, свободи, законні інтереси людини і громадянина. Він повинен діяти професійно, спокійно та стримано, уникати насильства і використовувати силу тільки тоді, коли іншим чином неможливо виконати свій професійний обов'язок. Сучасній міліції необхідно докласти значних зусиль, щоб побороти негативне ставлення суспільства до її діяльності. Слід належним чином реагувати на справедливую критику, виявляти готовність до змін та своєю діяльністю надавати соціальну та правову допомогу не тільки громадянам, а й усім людям, яким вона необхідна.

Особливості діяльності міліції вивчають різні юридичні науки, проте саме поліцейська (міліцейська) деонтологія займається розробленням моделей належної поведінки співробітників міліції зокрема та діяльності міліції взагалі.

Метою даної наукової статті є висвітлення концепції «оптимальної» міліції.

Для реалізації поставленої мети визначено наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати основні завдання міліції відповідно до чинного законодавства України;
- 2) визначити принципи, якими має керуватись співробітник міліції при виконанні своїх професійних обов'язків;
- 3) запропонувати перелік навичок, що мають прищеплюватись працівникам міліції в процесі їх підготовки.

У процесі формулювання концепції «оптимальної» міліції використано наукові, періодичні та інтернет-джерела, зокрема роботи таких учених, як Дж. Вілсон, Дж. Гловер, Л. Джонстон, Г. Келлінг тощо.

Незалежність міліції є одним з основних принципів вільного суспільства. Нормативно-правові акти не повинні суперечити інтересам

громадян, навпаки, вони мають закріплювати, сприяти реалізації та охороняти такі інтереси, що, у свою чергу, забезпечить належну рівновагу в суспільстві. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про міліцію» основними завданнями міліції є: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона та забезпечення громадського порядку; виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних посягань; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [1].

Якщо проаналізувати дані завдання, то ми побачимо, що останнє з них спрямовано саме на надання соціальних послуг населенню, що є новітньою місією міліції (поліції). Однак слід зазначити, що в сучасному українському суспільстві співробітник міліції асоціюється зі складовою частиною апарату примусу держави, а ніяк не з обслуговуючим персоналом. Для зміни цієї ситуації колишня головна мета міліції – боротьба зі злочинністю – має відійти на другий план, поступаючись співпраці міліції з суспільством та наданню йому певних послуг.

У кінці ХХ ст. основи моральної негативної реакції суспільства, що нарощувала свої темпи через підвищення рівня злочинності в Нью-Йорку, зумовили виникнення теорії «розбитих шибок» Дж. Вілсона та Г. Келлінга [2]. Громадська охорона отримала нове виключне завдання – «соціальне миротворство», що полягало в боротьбі з антисоціальною поведінкою та її суб'єктами. Нульова терпимість як непоганий

девiз кампанiї була заснована на тому, що не можна побороти злочиннiсть однiєю органiзацiєю i використовувати один метод. Лейбористський уряд Т. Блера, вдався до бiльш радикальних дiй, що пiдштовхували полiцiю в напрямку до взаємодiї iз суспiльством. «The Crime and Disorder Act» вiдмiнив виняткову роль полiцiї у боротьбi зi злочиннiстю та надав повноваження мiсцевим органам влади у сферi боротьби зi злочиннiстю та безладом. Новi угоди для взаємних перевiрок, стратегiй та цiлей були доповненi розширенням можливостей полiцiї обмiнюватись iнформацiєю зi своїми партнерами. Iз запровадженням нових стратегiй та створенням команд малолiтнiх правопорушникiв (Youth Offending Team), полiцiя Британiї стала центральною системою, з широкою мережею рiзних органiзацiй – громадських, приватних та добровiльних [3].

Виявлення рiзницi мiж «боротьбою зi злочиннiстю» та «новiтньою» мiсiєю полiцiї (мiлицiї) є необхідною i з моральної точки зору. На думку Дж. Бресвейта, група людей, що бореться зi злочиннiстю в суспiльствi, насправдi не може бути «частиною суспiльства» [4, с. 184]. Роль борця зi злочиннiстю бiльше, нiж незалежна роль, передбачає наявнiсть «ворога», а не роль «громадської служби» [5] або «соцiального миротворства» [6]. Бiльше того, Дж. Гловер заперечував моральнiсть вiйни у ХХ ст., адже моральна автентичнiсть важлива для морального вибору [7]. Полiцейські сили, що розглядають свою мiсiю як боротьбу з певними прошарками у суспiльствi скорiше за все зосередяться на кiнцевому результатi, тобто на перемозi, а не на значеннi битви. Таким полiцейським силам буде важче перейти вiд репресивного до морального соцiального контролю [4, с. 184]. Отже, ключем до зменшення рiвня злочиннiсть є спiвробiтництво мiлицiї та громадських органiзацiй.

При виконаннi своїх професiйних обов'язкiв будь-який спiвробiтник мiлицiї має керуватись наступними принципами:

- дiяти чесно, рацiонально та ефективно;
- спiвпрацювати з суспiльством та рiзними громадськими органiзацiями;
- використовувати форми та методи, що забезпечать найкращий результат;
- враховувати в своїй дiяльностi прiоритети мiсцевих громад i партнерiв та дiяти шляхом, який є прийнятним для них;
- ставитись до всiх справедливо, незважаючи на iх расу, колiр шкiри, полiтичнi, релiгiйнi

та iншi переконання, стать, етнiчне та соцiальне походження, майновий стан, мiсце проживання, за мовними або iншими ознаками.

Специфiчними напрямками дiяльностi мiлицiї є:

1) можливiсть використання сили, щоб запобiгти чи припинити правопорушення;

2) мiлицiя може бути ефективною у впровадженнi мiсцевих програм по зменшенню рiвня злочиннiсть, але малоймовiрно, що вона сама зможе впроваджувати довгостроковi програми без ґрунтовної спiвпрацi з суспiльством у сферах економiки, полiтики, культури тощо. Бiльше того, в етичному планi дуже важливо те, що виконання полiцейської (мiлицейської) мiсiї тягне за собою прихованi майже непомiтнi наслiдки (наприклад, можуть зачiпати честь та гiднiсть особи);

3) дiяльнiсть мiлицiї не зводиться лише до боротьби зi злочиннiстю.

Наш аналіз безпосередньої дiяльностi мiлицiї в Украiнi, а також потреб громадськостi в охоронi та захистi свiдчить, що сучасний пiдхiд має будуватись саме на деонтологiчних засадах, оскiльки неналежна (з точки зору рiзних соцiальних норм) поведiнка спiвробiтникiв мiлицiї в Украiнi пiдтверджена значною кiлькiстю соцiологiчних дослiджень, «викривальних» статей, а також ставленням суспiльства до представникiв цього органу [8; 9; 10].

На нашу думку, основнi напрями дiяльностi мiлицiї в майбутньому передбачають те, що її дiяльнiсть має бути заснована на свiтових тенденцiях щодо управлiння, а не на пiдкореннi бажанням уряду. Пiдроздiли мiлицiї мають спiвпрацювати з громадськiстю, при цьому у своїй дiяльностi поєднувати моральнiсть та об'єктивнiсть громадської полiцiї (мiлицiї) з динамiкою «соцiального ринку» та громадським забезпеченням. До основних завдань пiдроздiлiв буде вiднесено охорону прав та свобод людини i громадянина, прийом телефонних дзвiнкiв та фiксацiю правопорушень, кримiнальну розвiдку, боротьбу зi злочиннiстю та спiвпрацю з громадськими патрулями для рацiонального контролю за правопорядком.

Боротьба зi злочиннiстю – це прерогатива мiлицiї. Полiцейські сили – це неприбутковий, але професiйний механiзм, чиє завдання – це боротьба зi злочиннiстю або «застосування дiючого закону» [11, с. 11] Охорона суспiльства оцiнюється лише з позицiй рацiонального застосування закону. Пiдроздiли мiлицiї (полiцiї) проводять систематичну i цiлеспрямовану

перевірку територій із низьким станом криміногенної обстановки, проводять обшуки, перевіряють автомобілі, затримують підозрілих осіб. Використовуються високі технології для спостереження, розвідувальні системи, патрулювання. Робота зводиться до виявлення і знищення злочинності. Потужні ресурси борці зі злочинністю спрямовують на спостереження і виявлення злочинців. Однак це можливе лише за наявності належної професійної підготовки та співпраці з населенням.

У процесі забезпечення стабільності в суспільстві міліції відводиться головна роль у визначенні методів роботи в цьому напрямі. Працівник міліції має сприйматися як «соціальний примиритель» в уніформі, основним завданням якого є вирішення проблем та ведення переговорів. Розвідувальні системи та передові технології важливі, але лише як засоби виявлення проблем та забезпечення інформацією, що буде використана при вирішенні проблеми через багатоступеневі підходи.

Як ми вже зазначали, міліція в Україні перебуває в перехідному стані. Необхідність її змін зумовлена низкою криз, корупційних скандалів; політичними, конституційними, соціальними та технологічними змінами; процесами глобалізації. Зміна суспільства потребує створення нових приватних структур, що будуть надавати приватні послуги в правоохоронній сфері (приватна охорона, приватний пошук, приватна детективна діяльність тощо) [12]. Однак не слід побоюватися конкуренції з боку приватних служб. Працівники міліції, як і раніше, мають контролювати підготовку та допомагати у практичній діяльності приватним, громадським службам або добровільним об'єднаннями, що залучаються до виконання певних загальних функцій, а саме патрулювання та контролю за порядком. Більш того, конституційна реформа передбачає поступовий перехід до підвищення ролі місцевих органів управління, що призведе до того, що місцева міліція (поліція) буде підпорядкована їм. У процесі діяльності будуть використовуватись всі важелі нового управління – громадські обговорення проблем, бюджетні ініціативи, інформування про залучення місцевих органів управління до реалізації нових ініціатив громадськості.

«Оптимальна» міліція, що враховує у своїй діяльності суспільні та приватні інтереси, охороняє їх, користується дедалі більшим попитом

з боку населення. Оскільки сьогодні ми говоримо про багатофункціональний підхід при характеристиці підрозділів міліції, професійна основа передбачає висунення нових вимог для кандидатів на службу в міліції, а для співробітників – стандартів їх професійних вмінь та навичок. Громадська міліція є більш гнучкою і відкритою. Вона більш лояльна та готова до змін, краще відповідає відкритому типу організації, що перешкоджатиме корупції та заважатиме професійній ізоляції її працівників від суспільства.

Головною умовою в боротьбі зі злочинністю є раціональність дій, що дають позитивний результат. Наприклад, вирішення проблемних ситуацій по телефону без виїзду на місце пригоди, суспільний та медіапідхід, який інформує працівників міліції про певні очікування з боку громадськості щодо їх дій у конкретній ситуації, співпраця з громадянами, встановлення камер у центрі міста та в найбільш небезпечних кримінальних районах, використання новітніх інформаційних технологій та покращення інфраструктури. Основою діяльності підрозділів, що борються зі злочинністю, є інформованість та навички щодо аналізу і використання результатів. Слід створити національну модель контролю злочинності, що відповідатиме вимогам суспільства. Широке використання приватних, місцевих та добровільних служб допоможе контролювати та підтримувати правопорядок та забезпечувати режим законності. Існує небезпека, що використання техніки, спостереження та інформаторів створить певний ризик виникнення корупції та неетичної поведінки. Попри все поліція (міліція) відіграє ключову роль у боротьбі зі злочинністю, що підтверджує думку: соціальні фактори є значно важливішими [13, с. 143]. Саме тому співробітники міліції мають стати «соціальними інженерами», які є групою спеціалістів, що використовує інформаційні технології для вирішення проблемних ситуацій та боротьби зі злочинністю.

Діяльність міліції вимагає навичок щодо:

- швидкого аналізу проблеми, визначення оптимального шляху її вирішення;
- посередництва та проведення переговорів;
- розслідування правопорушень.

Отже, для співробітників міліції соціальна або виховна робота є основною. Саме соціальна інженерія підтверджує демократичну роль міліції у розв'язанні проблем суспільства.

Усі вищеперелічені напрями зумовлені нагальними потребами суспільства та мають певні характеристики:

– *управління попитом*: усе, що потрібно, – це якісно проводити моніторинг потреб суспільства;

– *різноманітність*: соціальні зміни змушують міліцію мати справу з різними прошарками суспільства;

– *розвиток*: потрібен організаційний підхід, що дозволить створити гнучкий орган, який використовує отриману інформацію для досягнення поставленої мети;

– *проголошення пріоритетів та використання їх у своїй діяльності*: успіх міліції прямо пропорційно залежить від здатності бути посередником при вирішенні в суспільстві складних проблемних питань та базування своєї діяльності на проголошених пріоритетах.

Планування діяльності поліції, визначення пріоритетних напрямів та стратегія безпечного суспільства, які на перший погляд виглядають суперечливими щодо суспільства [14, с. 165], будуть законними й обґрунтованими та вимагатимуть від міліції (поліції) бути відповідальною за отриманий результат.

Отже, концепція «оптимальної» міліції передбачає баланс між ключовими напрямками її діяльності, тобто раціональний підхід для вирішення проблемних ситуацій, що виникають у суспільстві. Деонтологічні норми регламентують діяльність працівників міліції з позиції стандартів, що сформувалися в суспільстві стосовно їх належної поведінки в тих чи інших проблемних ситуаціях. Вони підкреслюють зростання взаємозалежності міліції, наголошуючи, що міліція має виконувати свої обов'язки шляхом співпраці з населенням.

Список використаної літератури

1. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
2. Wilson J. Q. Broken windows [Електронний ресурс] / J. Q. Wilson, G. Kelling. – Режим доступу: http://www.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf.
3. Youth Offending Team [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Youth_Offending_Team.
4. Braithwaite J. Crime, Shame and Reintegration / J. Braithwaite. – Cambridge : Cambridge University Press, 1989. – 238 p.
5. Pollock J. Ethics in Crime and Justice: Dilemmas and Decisions / J. Pollock. – 4th ed. – Belmont, CA : Wadsworth Publishing, 2003. – 384 p.
6. Kleinig J. Handled with discretion: ethical issues in police decision making / J. Kleinig. – Lanham, Maryland : Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1996. – 228 p.
7. Glover J. Humanity: a moral history of the twentieth century / J. Glover. – London : Jonathan Cape, 1999. – 464 p.
8. Палачи из милиции //Сегодня. – 2009. – 12 окт.
9. Бэдмент навсегда // Фокус. – 2010. – № 24 (186). – С. 30–33.
10. Жертвы злополучного Шевченковского РУВД //Сегодня. – 2010. – 3 авг.
11. Johnston L. Private policing: problems and prospects / L. Johnston // Core Issues in Policing. – London : Longman, 2000. – P. 67–82.
12. Young J. The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity / J. Young. – London : Sage Publications, 1999. – 224 p.
13. Leishman F. Core issues in policing / F. Leishman, B. Loveday, S. P. Savage. – 2nd ed. – London : Longman, 2001. – 344 p.

Надійшла до редколегії 16.05.2011

ГИДА Е. А. КОНЦЕПЦИЯ «ОПТИМАЛЬНОЙ» МИЛИЦИИ

Проанализированы основные задания милиции в соответствии с действующим законодательством Украины. Определены принципы, которыми должен руководствоваться сотрудник милиции при выполнении своих профессиональных обязанностей. Предложен перечень навыков, которые должны прививаться работникам милиции в процессе их подготовки.

GIDA Y. THE CONCEPT OF «OPTIMAL» POLICE

Basic tasks of police in accordance with the current legislation of Ukraine are analyzed. Principles which the police officers must follow at implementation of the professional duties are determined. The list of skills which must be inoculated the police officers in the process of their preparation is offered.